

ANALIZA TEORETICĂ A FENOMENULUI EVAZIUNII FISCALE ȘI IMPLICAȚIILE SALE ASUPRA ECONOMIEI NAȚIONALE

THEORETICAL ANALYSIS OF THE TAX EVASION PHENOMENON AND ITS IMPLICATIONS FOR THE NATIONAL ECONOMY

Autor: Veronica MUNTEANU, PhD Student

Email: munteanu.veronica@ase.md

Academy of Economic Studies of Moldova

Abstract. *This research is a theoretical study of the concept of tax evasion, its forms and causality and its impact on the national economy. The importance of researching the phenomenon of tax evasion is based on its complexity and its prevention is not possible without extensive theoretical knowledge.*

The research used methods including literature review, synthesis and comparison of information, deductive judgment on the problem of tax evasion. The results of this study, provide notions about the concept of tax evasion from the perspective of researchers in the field, as well as in accordance with the legislative acts in use. At the same time, the results of the research highlight that the problem of tax evasion cannot be ignored, especially for countries in development such as the Republic of Moldova.

Keywords: *tax evasion, theoretical analysis, tax evasion causes, government budget, national economy.*

JEL: H26, M48

Introducere.

Fenomenul evaziunii fiscale și problematica prevenirii acestuia, deși aparent este un concept contemporan, acesta își are originea încă din antichitate. Apariția banilor ca mijloc principal de plată, dezvoltarea social-economică a statelor și implementarea sistemelor de impozitare și taxare sunt fenomenele pe parcursul cărora s-a dezvoltat și eschivarea de la plata obligațiilor fiscale. Deși nu se poate face referire la o dată exactă a apariției termenului de „evaziune fiscală”, cu exactitate se poate confirma caracteristica de universalitate a acestui fenomen, care afectează atât economiile statelor mai puțin dezvoltate, cât și a statelor cu un nivel ridicat de creștere economică. Extinderea fenomenului de evaziune fiscală, similar unei reacții în lanț, generează dezvoltarea corupției și economiei subterane, efectele sale distructive fiind resimțite în toate sectoarele de activitate.

Manifestarea evaziunii fiscale „îmbracă” diferite forme. De exemplu, aceasta cuprinde nedeclararea veniturilor, subraportarea veniturilor, majorarea „artificială” a cheltuielilor deductibile, activități de contrabandă și multe alte forme ale acesteia. Important este de remarcat, că varietatea metodelor de evaziune fiscală este complexă, iar contribuabilii găsesc mereu noi modalități de a-și reduce povara fiscală. Totodată, nu este neglijabil faptul că „evaziunea fiscală” și manifestarea acesteia este direct proporțională cu principiile moralității de care se conduc contribuabilii. Evaziunea fiscală, prosperă într-o societate unde contribuabilii adoptă neconformarea fiscală și dau dovadă de lipsă de onestitate, iar extinderea fenomenului de neconformare are riscul de a fi preluat și de contribuabilii cu principii morale înalte, în condițiile în care ilegalitățile nu vor fi înlăturate și sancționate de organele abilitate. De asemenea, trebuie de remarcat că evaziunea fiscală prosperă și în cazul când societatea o acceptă. În condițiile în care societatea îngăduie ilegalități, un exemplu clasic fiind nesolicitarea bonului fiscal, atunci acestea devin tolerate și tot mai răspândite.

O abordare teoretică a problematicii evaziunii fiscale a fost vizată de mai mulți cercetători atât autohtoni precum și internaționali, printre care se enumeră Graur A., Balan A., Opreț L, Маїбoвoв И., Gordon J. ș.a. Pe parcursul cercetării s-au utilizat metode precum studierea literaturii de specialitate, sinteza și analiza datelor, comparația și raționamentul logic.

În această ordine de idei, constatăm că pentru depistarea, prevenirea și combaterea evaziunii fiscale sunt necesare măsuri complexe, analiza teoretică a fenomenului fiind una din acțiunile inițiale.

Conținutul de bază.

Actualmente analiza evaziunii fiscale a devenit indispensabilă, necesitatea de a efectua cercetări teoretice-metodologice în domeniu fiind impusă ca rezultat al imprevizibilității și complexității

fenomenului. Studiind etimologia termenului de „evaziune” determinăm că acesta provine din latina veche de la „evasio” care are semnificația de „ieșire”, rădăcina acestui substantiv fiind verbul latin „evadere”, traducerea căruia este „evadare”. Astfel, determinăm că termenul de „evaziune fiscală” în contextul etimologiei latine cuprinde în sine procesul de „evadare” de la obligațiile fiscale.

Înainte de a descrie „evaziunea fiscală” în conformitate cu literatura de specialitate, este important de a cunoaște sensurile pe care „Dicționarului explicativ al limbii române” le acordă noțiunii de evaziune: „sustragere de la anumite obligații; evadare, fugă” (Dex).

În literatura de specialitate, fenomenul de evaziune fiscală de cele mai dese ori este interpretat ca un concept care cuprinde acte (acțiuni sau inacțiuni) efectuate de contribuabil cu scopul de a nu plăti impozite, fără ca această obligație să fie ulterior transmisă unui alt contribuabil (Opreț, L., 2017). Totodată, economiștii americani Belverd E. Needles, Henry R. Anderson și James C. Caldwell definesc noțiunea de evaziune fiscală ca acțiunea ilegală de a evita a plății impozitelor prin diminuarea datoriilor fiscale efective (Belverd, E., 2000). Cu alte cuvinte, evaziunea fiscală reprezintă o serie de acțiuni licite și ilicite efectuate de contribuabili cu scopul de a diminua sau a se eschiva de la plata obligațiilor fiscale. Cercetătoarea Balan A. descrie evaziunea fiscală ca „modalitatea prin care agenții economici răspund presiunii fiscale, atunci când aceasta depășește un anumit prag considerat necesar pentru inițierea, menținerea și dezvoltarea afacerii sau a oricărei activități lucrative, precum și în legătură cu averea sau veniturile lor curente” (Balan A., 2015).

Conform modului în care contribuabilii evită sau diminuează careva obligații fiscale, în literatura de specialitate regăsim evaziunea fiscală manifestată sub două aspecte (Graur, A., 2016):

1. Evaziunea fiscală licită nu contravine normelor legislative în vigoare și se caracterizează prin utilizarea procedurilor de „ocolire” a cadrului legal, având la bază lacunele legislative și combinarea neprevăzută a principiilor legale. De remarcat, că evaziunea fiscală licită nu poartă caracter penal sau contravențional și nu duce la apariția fraudei fiscale, caracterul licit al acestui tip de evaziune, de cele mai dese ori implică creativitate și ingeniozitate în interpretarea legislației. Totodată, contribuabilii care aplică evaziunea fiscală legală, trebuie să conștientizeze că problematica delimitării acesteia de evaziunea ilicită este destul de complexă, iar riscul de a trece de linia legalității este maxim.
2. Evaziunea fiscală ilicită se caracterizează prin acțiuni directe și intenționate care încalcă prevederile legislației fiscale cu scopul de a reduce sau a se eschiva definitiv de la impozitare. În legislația națională, conform articolului 244 și 244¹ din Codul Penal al Republicii Moldova fenomenul ilicit al evaziunii cuprinde două grupe distincte: evaziunea fiscală a întreprinderilor, instituțiilor și organizațiilor și evaziunea fiscală a persoanelor fizice (Codul Penal al RM).

Evaziunea fiscală a întreprinderilor, instituțiilor și organizațiilor are la bază reflectarea intenționată în documentele contabile, fiscale și/sau financiare, pe suport de hârtie sau/și electronic, a datelor eronate cu privire la venituri sau cheltuieli, care nu sunt reale sau au drept bază operațiuni economice inexistente sau tănuirea cu „rea credință” a unor obiecte impozabile, acte contabile, fiscale și sau financiare.

Evaziunea fiscală a persoanelor fizice care nu desfășoară activitate de întreprinzător este caracterizată de eschivarea de la prezentarea declarației cu privire la impozitul pe venit sau prin includerea în declarație a unor date neautentice, în condițiile în care suma impozitului pe venit ratat depășește 2500 de unități convenționale (Codul Penal al RM).

În această ordine de idei, determinativul de „licită” sau „ilicită”, atribuit evaziunii fiscale creează confuzie, deoarece termenul „evaziune”, în sine semnifică o ilegalitate. Relevant devine definirea „evaziunii fiscale licite” prin alte terminologii, precum ar fi „fiscalitate creativă”, iar expresia „evaziune fiscală ilicită” să fie reformulată în „evaziune fiscală”, pentru evitarea construcției pleonastice. Astfel, în prezenta lucrare se va face referire doar la aspectele ilicite ale fiscalității.

În diferite teorii problematica evaziunii fiscale este descrisă individual. Spre exemplu în teoria economică clasică, eschivarea de la plata impozitelor și taxelor este prezentată ca problema „pasagerului fără bilet”. Prezența în societate a „pasagerilor fără bilet”, adică a contribuabililor care folosesc bunurile publice, dar nu contribuie la formarea acestora prin achitarea impozitelor și taxelor,

se explică prin „modul de a fi” a agenților economici. Acest comportament inerent al contribuabililor are la bază dorința de a maximiza interesele proprii cu costuri minime. De remarcat că, în conformitate cu această teorie în orice sistem economic se vor regăsi contribuabili care se vor eschiva de la plata impozitelor și taxelor, indiferent de loialitatea presiunii fiscale și perfecțiunea politicii statului în domeniul impozitării.

Conform teoriei instituționale, pe lângă oportunitismul natural, apare oportunitismul impus, care reprezintă o reacție a contribuabililor la politica fiscală inechitabilă, birocratică și preferențială. În contextul oportunitismului indus, se evidențiază faptul că unele legi sau hotărâri aprobate au prevederi discriminatorii în coraport cu anumiți plătitori, ceea ce duce la un conflict de interese, în rezultatul căruia unii contribuabili aleg să meargă pe calea evaziunii fiscale (Майбуров, И., 2012).

Raportându-ne la teoria economică clasică și la cea instituțională, se pot delimita mai mulți factori care determină comportamentul evazionist al contribuabililor:

1. **Proporțiile și utilitatea veniturilor obținute ca urmare a evaziunii fiscale.** Decizia intenționată de a se eschiva de la plata impozitelor și taxelor în primul rând depinde de mărimea beneficiilor obținute de contribuabili coraportată la riscurile asumate. Important este de menționat că în cazul dat sunt aplicabile ipotezele lui Friedman–Savage și Harry Markowitz din care se deduce atitudinea negativă a persoanelor față de asumarea riscurilor, astfel contribuabilii în cazul obținerii veniturilor mici sunt mai predispuși spre eschivare de la plata impozitelor, atunci când mărimea veniturilor crește contribuabilul are dubii sporite referitor la asumarea riscului de evaziune.
2. **Costul evaziunii fiscale.** Acest factor se referă la cheltuielile directe pe care le are contribuabilul în procesul de eschivare de la plata taxelor și impozitelor. Drept exemplu al acestor costuri putem evidenția cheltuielile ce țin operațiunile cu numerar, de contabilitatea tenebră sau de coruperea inspectorilor fiscali. Odată cu creșterea costurilor evaziunii fiscale, însăși evaziunea devine lipsită de sens.
3. **Probabilitatea identificării și sancționării evaziunii fiscale.** În acest caz, se face referire la calitatea controlului efectuat de inspectorii fiscali, de profesionalismul acestora, dotările tehnice și nu în ultimul rând de integritatea fiecărui în parte. În această ordine de idei, putem formula următoarea condiționalitate, dacă probabilitatea depistării evaziunii fiscale sporește, atunci cazurile de eschivare fiscală vor fi în descreștere.
4. **Cuantumul amenzilor.** Favorizarea oportunitismului fiscal, de asemenea, depinde de mărimea sancțiunilor probabile. Astfel, în cazul în care venitul obținut ca rezultat al evaziunii fiscale este mai mare sau egal în comparație cu sancțiunile aplicate, atunci contribuabilul va balansa între decizia de conformare sau eschivare, care va depinde direct proporțional de decalajul dintre profitul „economist” și amenzile potențial aplicate. Totodată, cazurile de evaziune fiscală vor tinde la zero, în cazul în care veniturile nedeclarate, vor fi mult sub nivelul penalităților aplicate în acest sens.
5. **Presiunea fiscală a statului.** Fiind un alt factor determinant al oportunitismului, presiunea fiscală a statului are un impact asupra volumului evaziunii fiscale, deoarece într-o societate în care plata impozitelor devine prea grea sau sistemul fiscal este inechitabil, contribuabilii pierd motivația și posibilitatea conformării.
6. **Nivelul general al culturii juridice și moralității în stat.** Expansiunea evaziunii fiscale este stimulată și de încălcarea în masă a prevederilor legale și coruperea funcționarilor publici. După părerea cercetătorului Gordon J. decizia unui contribuabil de a se eschiva de la plata impozitelor și taxelor, depinde de comportamentul altor contribuabili și de nivelul de conformare al acestora (Gordon, J., 1989). În cazul statelor cu cultură juridică slab dezvoltată, inclusiv precum este și Republica Moldova, când un număr mare de contribuabili nu respectă legea, atunci și contribuabilii care inițial erau disciplinați au tendința evaziunii.
7. **Restricțiunile instituționale ale politicii statului.** Într-un stat „prădător” sau un stat după modelul leviatan, unde contribuabilii sunt presați de abuzul de putere al politicienilor, de gestionarea irațională a bugetului statului, de normelor birocratice și de imposibilitatea de a influența deciziile

politice, achitarea taxelor și impozitelor devine un „nonsens” pentru contribuabili, astfel aceștia aleg metode evazioniste în semn de protest față de abuzul de putere.

8. **Caracterul personal al contribuabilului.** Comportamentul fiscal al plătitorilor în mare măsură depinde nemijlocit de personalitatea acestuia, educația și temperamentul, dar și de simțul responsabilității civice.

9. **Confesiunea religioasă a contribuabililor.** Nu se poate neglija importanța acestui factor, deoarece influența religiei deseori poate avea un impact direct asupra deciziilor de conformare. În majoritatea religiilor nu este admis furtul, respectiv, această limitare morală nu ar încuraja nici evaziunea fiscală, care în fond este un furt de la bugetul de stat (Маїбров, И.,2012).

În această ordine de idei, menționăm că generată de o cauzalitate vastă, evaziunea fiscală se soldează cu o serie de consecințe distructive asupra economiei naționale. Cea mai evidentă consecință a evaziunii fiscale poate fi numită discrepanța fiscală, care reprezintă diferența dintre veniturile fiscale încasate real și veniturile care potențial urmau a fi încasate, dacă nu ar fi existat evaziunea fiscală. Totodată, pe lângă această consecință generală a evaziunii fiscale, în figura 1 sunt prezentate și alte efecte negative ale practicii evazioniste asupra economiei naționale.

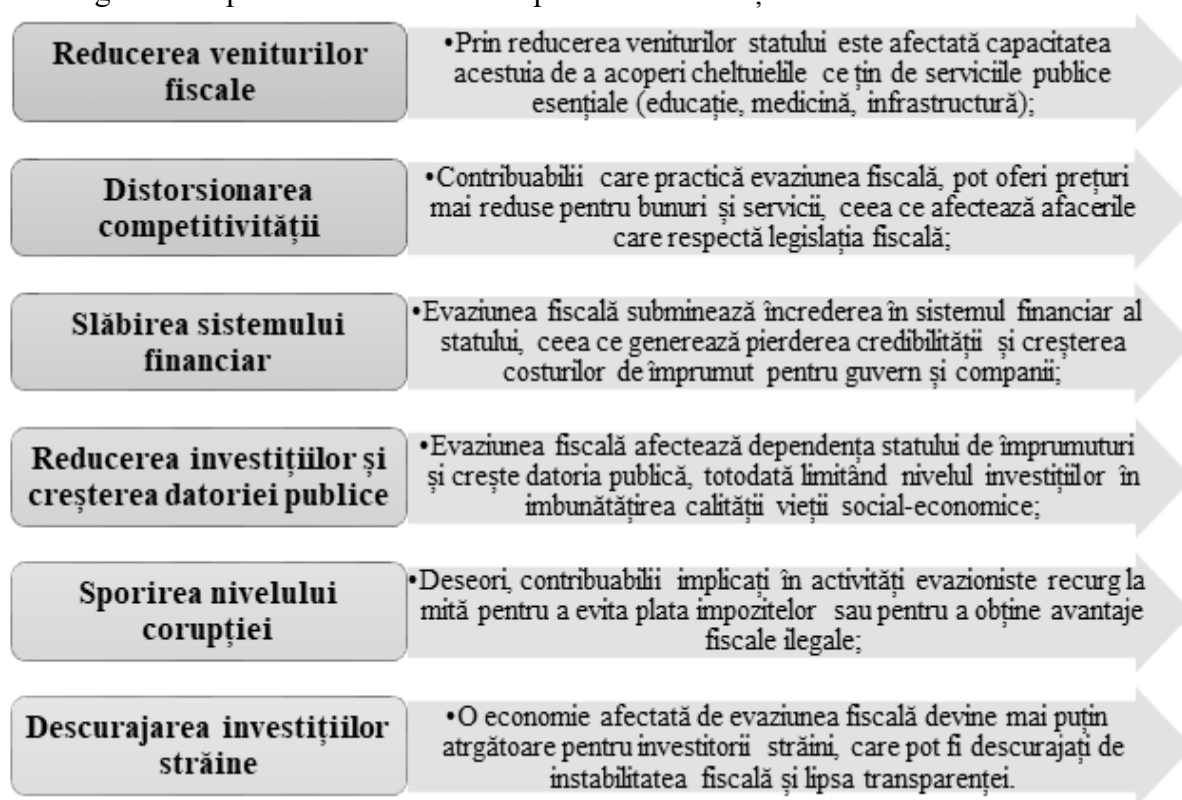

Figura 1. Efectele evaziunii fiscale asupra economiei naționale

Sursa: Elaborat de autor

Pentru Republica Moldova, lupta cu evaziunea fiscală a devenit o preocupare primordială în ultimii ani. Toate sectoarele economiei naționale fiind afectate de acest fenomen negativ, în special sectorul comercial, al construcțiilor, agricol și al prestării serviciilor. Valoarea evaziunii fiscale în Republica Moldova se estimează la circa 20 miliarde de lei anual, acestea fiind „veniturile ascunse intenționat de ochii autorităților fiscale, prin evaziune fiscală, salarii în plic, sub raportarea veniturilor sau informații eronate în declarațiile agenților economici” (Ziarul de Gardă, 2022). Evaziunea fiscală exercită un impact semnificativ și distructiv asupra economiei oricărui stat, impactul negativ al acesteia amplificându-se invers proporțional cu nivelul de dezvoltare a statului.

Concluzie

Evaziunea fiscală este o problemă actuală pentru societățile din întreaga lume. Deși în toate statele, autoritățile depun o serie de eforturi pentru a minimiza această practică ilicită, evaziunea fiscală zi de zi evoluează în noi forme și practici care prejudiciază bugetul național și a căror expresii valorice sunt

incomensurabile. Pentru combaterea acestui fenomen economic negativ, politica financiară și socială impune implementarea mai multor măsuri de prevenire și minimizare precum:

- Îmbunătățirea transparenței fiscale prin implementarea unor politici fiscale clare și accesibile;
- Utilizarea tehnologiilor avansate pentru monitorizarea tranzacțiilor și identificarea comportamentelor suspecte;
- Intensificarea controalelor fiscale și aplicarea sancțiunilor conforme;
- Perfecționarea cooperării internaționale și schimbul de bune practici;
- Promovarea educației fiscale și educarea responsabilității civice;
- Implementarea politicilor fiscale echitabile și progresive;
- Asigurarea integrității inspectorilor fiscali;
- Parteneriatul public-privat în vederea identificării lacunelor și perfecționării normelor legislative ș.a.

Așadar, percepută de cele mai dese ori ca eschivarea de la plata impozitelor și taxelor, incontestabil evaziunea fiscală are un impact negativ asupra tuturor sectoarelor economice, afectând capacitatea statului de a furniza servicii esențiale societății și de a asigura creșterea economică.

Referințe bibliografice

1. Dicționarul Explicativ al Limbii Române. Disponibil: <https://dexonline.ro/definitie/control>.
2. OPREȚ, L. A., ȚURCAȘ, F., M., DUMITER, F., C., BREZEANU, P. Tax evasion between fraud and legality. Arad: Revista Studia Universitatis Economics Series, Universitatea „Vasile Goldiș”, 2017. ISSN: 1584 – 2339 (PDF), pp. 1-11. Disponibil: <https://sciendo.com/pdf/10.1515/sues-2017-0013>
3. BELVERD, E. NEEDLES Jr., HENRY, R. A., JAMES, C. C. Principiile de bază ale contabilității. Chișinău: ARC, 2000, An-18. ISBN ISBN 9975-61-131-1.
4. BALAN, A. Impactul evaziunii fiscale asupra economiei naționale, Conferința "Competitivitatea și inovarea în economia cunoașterii" 25-26 septembrie 2015, Chișinău, ISBN 978-9975-75-773-7 (PDF), pp. 120-123. Disponibil: https://ibn.idsi.md/vizualizare_articol/54475
5. BUCUR, V., GRAUR, A. Contabilitatea impozitelor. Chișinău: ASEM, 2016. ISBN 978-9975-75-830-7.
6. Codul penal al RM nr. 985 din 18.04.2002 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 72-74 din 14.04.2009 cu modificările și completările ulterioare. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=140340&lang=ro#
7. МАЙБУРОВ, И., А., СОКОЛОВСКАЯ, А., М. Проблема уклонения от налогов: теоретический анализ, изучение факторов и последствий. Вестник УрФУ. Серия экономика и управление № 3, 2012, ISSN: 2310-757X, сс. 4-15. Disponibil: <https://elar.urfu.ru/handle/10995/54867>
8. GORDON, J.P.F., Individual morality and reputation costs as deterrent to tax evasion. European Economic Review, vol. 33, 1989, pp. 797-805.
9. Comunicat de presă: Economia neobservată a R. Moldova care, anual, sărăcește bugetul cu 1 miliard de euro, 2022. Disponibil: <https://www.zdg.md/investigatii/ancheta/video-economia-neobservata-a-r-moldova-care-anual-saraceste-bugetul-cu-1-miliard-de-euro/>